

УЛАСНАСЦЬ НА ЗЯМЛЮ

Я із ЗАХОДНЯЯ БЕЛАРУСІ і добра памятаю як было пры прыватнай уласнасці на зямлю. У нас было 6 гектараў пахаты і сенажаць на 9 душ сям'і. Зямля апрацавывалася вельмі старанна і добра радзіла. Але тады тэхнічны узровень сялянскіх гаспадарак быў нізкі. Не бэшталася ні пядзі зямлі. Заараць, закасіць, патравіць чужое лічылася надзвычайным здарэннем. У нашай мясцовасці скаціну кармілі галоўным чынам лясныя пожні, а поле пахалася. Былі і фермеры - "шляхта", якія валодалі дзевяткамі гектараў зямлі. Іх гаспадаркі былі моцныя. Быў і латыфундыст - граф Плятар. Яго гаспадарка была высокаарэнтабельнай, шматгаліновай. Старажылы із яго маентка успамінаюць графа добрым словам і кажуць, каб ён цяпер убачыў у сваім маентку парадкі/чытай непарадкі/ дык перавярнуся бы у труне. Цяпер тут савхоз.

Вяскоўцы жылі хто багацей, а хто бядней, але не галадалі нават у вайну. Многае завясла ад самага гаспадара. Хто меў галаву і рукі ды не лягнуў за дзень мог зарабіць ад аднаго да пяці пудоў хлеба/адзін пуд жыта каштаваў часцей за усе 1,5 злотых/. Вясці гаспадару бясплатна памагаў сваімі парадамі і дзяржаўны аграном. У святочныя дні звычайна не працавалі. Зямлю можна было купіць, прадаць і каштавала яна дорага. Дазвола на гэта ніякага не патрабавалася, былі бы толькі грошы. Абкрадаць самага сябе і хлусіць самаму сабе уласніку зямлі не трэба было. Нічога не прападала. Пры любых пагодных умовах гаспадар сам знаходзіў выхад. Разумеецца уражай залежыў і ад пагоды. У нас гектар даваў не менш 30 цэнтнераў чыстага жыта. Працавалі шчыра, многа, цяжка, у паце твару. П'яніц і разводаў практычна не было. Накарміць чалавека, памагчы беднаму,

прыняць начлежніка, падарожніка, было гонарам, абавязкам. Вёскі утапляліся у садах; было многа моладзі. У быт селяніна і яго гаспадарку ніхто не умешываўся.

Вось чаму, калі у 1991 годзе ксендз із Польшчы у нашым Лужэцкім касцэле заспеваў: "Божа цось Польскэнь...", старажылы дружна падхвацілі польскі "другі" нацыянальны гімн і праспявалі з польскім ксян-

дзём адзін куплет у суверэннай Рэспубліцы Беларусь, хаця усе яны былі не палякамі, а беларусамі-католікамі.

Пасля аб'яднання Беларусі у 1939 годзе і прыхода большэвікоў, якіх сяляне вельмі чакалі, гаспадары былі абкладзены прымусовым прагрэсіўным продналогам, фермераў раскулачывалі, а праудзівей разграблівалі, многіх павывозілі, арашталі. У графавым маентку ўстроілі савгас, у якім людзям жылося дрэнна, бо працавалі амаль дарма. Усе чакалі вайны. Многія гаварылі: "лепш вайна, чым так жыць...". Да вайны у нас масавай калектывізацыі не было. Яна пачалася цераз некалькі гадоў пасля вайны ~~каля~~ ^{вайны} тыхзямі і была гвалтоўнай, каварнай. На правядзенне калектывізацыі былі падключаны ўсе дзяржаўна-грамадскія структуры - ад настаўнікаў да КДБ. Сяляне упарта не шлі у калгасы, бо старая граніца ад нас была недалёка і ўсім было добра вядома у якім "раі" там жывуць людзі. Пасля вайны у нашы вёскі хлынулі із Усходняй часткі Беларусі браты-беларусы за прадуктамі.

Пры калектывізацыі перш за ўсе стараліся зламіць самага аўтарытэтнага селяніна. У нашай вёсцы такім селянінам быў мой бацька. Каб яго заставіць уступіць у калгас, маму малалетняму брату з дапамогай правакатара падсуілі абрэз вінтоўкі, а потым кацэб'істы яго арашталі і засудзілі васьмікласніка на 10 гадоў. Пасля гэтага бацька ўжо "добрахвотна" уступіў у калгас і дават стаў яго старшынёй. За ім "добрахвотна" уступілі у калгас усе сяляне. А брат аказаўся на катарзе у Пячорскіх капальнях вугля. У 1954 годзе асвабадзілі і ён вярнуся дамоў страцішы здароў'е. К гэтаму часу калгас увайшоў у склад саўгаса, стаў яго брыгадай. Утварылася агромная бесталковая латыфундыя, у якой ніколі не было парадку. Дырэктары часта мяняліся, наступіла дэградацыя маралі, чаму садзейнічаў і саўгасны спіртзавод. Хлусня, крадзяжы, абаякавыя адносіны да працы сталі звычайнай ^{з'явай} ~~справяж~~, але начальству жылося не дрэнна: нада свежае мяса, прыкажуць саратніку па партыі зламаць жывеліне

злямаць нагу, а потым яе зарэжуць і мяса паміж сабой падзеліць.

Што датычыць прастога люда, яго становіцца становілася горшым, чым было пры прыгонным праве, бо нават для апрацоўкі сваіх сотак афіцыяна не атрымалі ні выдзеленых дзеняны ~~на хмяніцкіх хмяні~~ ні сродкаў вытворчасці, што мелі пры прыгонным праве. Цяпер ім нават дабавілі сотак, але з запашкай іх выкручвайся як хочаш. І дзесяцігоддзямі выкручваюцца з дапамогай мяйсцовай "свабодна канвертыруемай валюты" - гарэлкі. Ад прыроды свабодалюбівы, ініцыятыўны селянін у вусім стаў залежным ад сваіх гаспадароў. Наканец, паміж кіраўніцтвам і сялянамі ўстанавілася нейкае стыхійнае псіхалагічнае узаемаразуменне: асабліва не мешаць адзін аднаму жыць, а гэта у сваю чаргу прывяло к заняпаду гаспадаркі і дэградацыі маралі. Галавацянства, безгаспадарнасць куды ні глянь. Сколькі сродкаў уляпілі у меліярацыю балота жада і пожню. А вынік: знішчана агромная дармавая прыродная журавінная плантацыя, а само балота ператварылася у парахавую бочку; пяць дзелянак яго выгарала і у гэтым годзе, а лес так і не расце; лясныя пожні, якія раней кармілі сотні галоу скаціны зараслі кустамі мелкалесем. Затое, пахатнае поле ператварылі у паудзікае пазбіцца. Сады у мяйсцовым саўгасе адзічалі, некаторыя палі ператварыліся у плантацыі лебяды. А ва што абашлося "пэрла" сельскага гаспадарчай думкі - свінарнік на дзесяткі тысяч галоу?! Гэтай восенню пайшоу у лес і наткнуўся на кучу выкінутых мяшкоу з дарагой аміячнай сляітрай, можна выпадкова надкнуцца і на жалезны вузел ад якой-небудзь машыны і г.д.

Нікчэмная палітыка КПСС-КПБ у вясці і тэхнічная рэвалюцыя у сельскай гаспадарцы пагналі із вёсак людзей, асабліва моладзь, у свет. Да вайны у нашай вясачцы Жарсцэвянцы із 150 чалавек цяпер засталася усяго 26, із іх палавіна - гэта людзі пажылога узросту, хаця, навогул, цяпер тут людзі жывуць лепш, чым жылі пры Польшчы, але людзі прагнуць свабоды, без якой ніякага прагрэса у сельскай гаспадарцы не будзе.

Для таго, как сельская гаспадарка магла самаразвівацца неабходна

прыватная уласнасць на зямлю, але рабіць гэта трэба з улікам рэальнага становішча у сельскай гаспадарцы і эканамічных магчымасцяў нашай дзяржавы. Пры "калектыўнай уласнасці" на зямлю запраўдны гаспадар не не калектыў, а той, хто даў яе калектыву для апрацоўкі. Другая справа, калектыўнае карыстанне прыватнай зямлей/кааперацыя/. Апошняя і дзяржаўная уласнасць на зямлю - вот дзве формы уласнасці. Яны ёсць у многіх краінах.

Сказаць шчыра, нас беларусаў турбуе вось якая пытанне, а ці не заста-немся мы гаспадары свайго дома у выніку прыватызацыі зямлі - без зямлі, чужынцамі. Як вядома, на дзяржаўных пасадках, асабліва кіруючых, цяпер больш небеларусаў, чым беларусаў, прадпрыемальніцтва па гэтай прычыне таксама аказалася ў руках небеларусаў. Засталася аддаць ім толькі зямлю, гдзе і так яны займаюць крэпкія пазіцыі. Напрыклад, чатырма гаспадарамі па контуру майго дачнага участка сталі небеларусы, а перасяленцы із другіх краін і усім ім, прабачце, да лампачкі наш суверенітэт, культура, мова, воіска, з чаго яны проста смяюцца. Той ж самае можна бачыць і у гаражных кааператывах. Калі такая прыватызацыя зямлі пройдзе па усеі Беларусі, то назву ей ужо трэба будз даваць іншую. Гэта добра разумелі яшчэ нашы продкі, напрыклад, пры заключэнні дынастычнай уніі у 1380 гаду з Польшчай, палякам забаранялася сяліцца на тэрыторыі Вялікага Княства Літоўскага і займаць дзяржаўныя пасадкі. Гэта добра зразумелі і у былых "рэспубліках свабодных" СССР, асабліва Прыбалтыйскіх. Таму я лічу, што у РБ прыватнымі уладальнікамі зямлі могуць стаць тоькі беларусы і грамадзяне другіх нацыянальнасцяў, якія жывуць у нас ужо не менш 25 гадоў і знаюць беларускую мову.

Па-мойму, зямлю трэба прыватыз^{гнза}аваць так, як і жылё: шляхам выдзялення зямельных квот тым жа самым грамадзянам РБ, за выключэннем грамадзянскіх небеларусаў, якія пражылі у нашай Краіне менш 25 гадоў і не знаюць беларускай мовы. Зямля усенароднае багацце, таму кожны і павінен атрымаць сваю квоту, а ты хочаш сам пашы, а хочаш прадавай дзёр-

жаве ці таму, хто хоча ле купіць.Цяперашні прыцып раздачы зямлі будучым фермерам і другім землекарыстальнікам сацыяльна несправядлівы.

Прывацізацыя зямлі - аснова суверенітэта,

жаве ці таму, хто захоча яе купіць. Цяперашні прынцып раздачы зямлі будучым фермерам і другім землекарыстальнікам сацыяльна несправядлівы.

Прыватызацыя зямлі - гэта шлях вывада сельскай гаспадаркі із крызіса і важнейшы фактар нашага нацыянальнага адраджэння.

Доктар медыцынскіх навук,
прафесар: /Мірончык/

15. X. 1992г., Мінск.